

положение, как би трябвало да се подхожда, ако се захващат частни наблюдения върху жанрови и построчни проблеми.

Но книгата си е книга, не само сума от проблеми и не само носител на информация. И понеже Аверинцев има авторски стил, поставен до неговия, и почеркът на Бичков също прозвучава авторски като нещо свое и особено. Няколко думи за почерка ще ни отърват от неизбежно налагащата се сравнителна оценка.

Разбира се, в случая „по-добре“ и без това не върви да се каже за никого. Бичков е по-ясно насочен към целите си, Аверинцев изглежда разпростиращ се. Бичков поддържа, Аверинцев търси неочаквани основания за очевидно. За него е много по-точно да се каже „прережда“. От научна гледна точка и двата почерка имат своите предимства. Бичков се занимава с византийска естетика с разбиране за ограничение, напоящо девиза на един учен от миналия век, че всяко знание било и един вид изкуство, какво не било да се знае. Напротив — у Аверинцев византийската литература е като че ли средство да се наблюдава по-добре предмет, безкрайно широк, и обратно, самата тя става наблюдаема само тъй, само по-косвено в разширението, което и дава истинска перспектива. Струва ми се, че като личен възглед и почерк тия два научни подхода са трудно съвместими. И ако иначе успехът им е налице в двете разглеждани книги, съставянето им е възможно само в сравнение, което не препоръчва единия или другия подход, а отчита тяхната резултатност.

Богдан Богданов

LITERATUR IM EPOCHENUMBRUCH. FUNKTIONEN EUROPÄISCHER LITERATUREN IM 18. UND BEGINNENDEN 19. Jahrhundert. Akademie der Wissenschaften der DDR Aufbau-Verlag, Berlin und Weimar, 1977

Авторите на „Литература в преломно време. Функции на европейските литератури през XVIII и началото на XIX в.“ се обръщат към една колкото много изследвана, толкова и противоречиво тълкувана епоха. Главните изследователски задачи са изнесени в самото заглавие на книгата — те са организирани около двата основни термина „функции на литературите“ и „преломно време“. Още в увода авторите посочват актуалната научно-политическа значимост на тези въпроси и подчертават ориентацията на своя труд към съвременността: „Въпросите за функцията на литературата придобиват днес, когато в световноисторическия преход от капитализъм към социализъм се формира една интернационално действаща социалистическа литература, парлив интерес за историческо-материалистическа наука в два аспекта: първо,

относно общия характер, как действувала една литература в националната област на една интернационална общност, и, второ, относно начина, по който в борбата за една нова обществена формация възникват и могат да бъдат използвани нови отношения между литература и общество и как се развиват в литературата характерни за епохата черти“ (с. 8).

Самата тема за функциите на литературата като формираща и мобилизираща съзнателно сила, разглеждана в едно твърде наситено с проблеми — преломно — време и в твърде широк обхват, е определила подхода към материала, който е не литературно-исторически, а проблемен. В увода авторите предупреждават, че нито е възможно, нито е търсена пълнота на изложението, че европейските литератури не са взети в тяхната лексикографична пропорционалност, че изследването се концентрира върху няколко основни пункта. Изследователите — трима германисти, четирима романисти, двама слависти, един англицист — са организирали материала в пет студии, всяка със свой строго очертан проблемен кръг и научноизследователска гледна точка, които са съгласувани концептуално помежду си и които изнасят на преден план съществени моменти във функционалната трансформация на литературата.

Тъй като обликът и функциите на литературата, нейното въздействие върху обществената практика се определят в крайна сметка от обществено-икономическите формации и от закономерностите в тяхното развитие, авторите разглеждат движението и промените в литературните функции преди всичко посредством проследяване връзките на литературата с условията на обществената продукция и комуникация, с разположението на класовите сили и съответното национално-историческо движение. Понятието „преломно време“ авторите употребяват за десетилетия преди и след Френската буржоазна революция, за да обозначат с него качествено новия стадий на развитие, в който влиза по това време обхващаният повече от четири столетия преход от феодализъм към капитализъм в Европа.

Авторите подхождат компаративистично — те се стремят да разкрият общото във функциите на литературата от преломното време в неговите различни национални прояви, като по този начин се положат основите за теоретическо и практическо преодоляване на дуализма между традиционно национално-литературно изследване и компаративистика.

Първата студия въвежда в проблематиката на целия том и разработва теоретичните основи, върху които се гледат всички останали студии в социално-исторически и научно-методологически аспект. Винфрид Шрьодер съсредоточава вниманието си върху два основни момента, чието изясняване е крайно наложително и е от голямо теоретично и методологическо значение — проблема за

съотношението между автономна национална история и световна история и проблема за териториалната и регионалната неравномерност в прехода от феодализъм към капитализъм. Авторът дава едно систематично изложение на дилемата на буржоазната компаративистика, която се състои в непреодолимостта на антиномите между автономна национална история и идеален универсализъм. Той се спира последователно върху буржоазната интерпретация на световната история като сума от националните истории, като комуникационна система и като наднационална форма на развитие. Изследването се гласи върху разкритията на Маркс, Енгелс и Ленин относно диалектиката на национално-интернационално, които, както подчертава авторът, и до момента не са систематично оценени от гледна точка разработката на научно обоснован метод на сравнителната литературна история. По този начин се осъществява основната задача — да се снемат антиномите между национална и световна история и да се проверят и коригират основни категории и понятия, с които досега е боравила компаративистиката. Въз основа схващанията на Ленин за двете фази в развитието на националния въпрос национална и световна история се разглеждат като резултат от развитието на национален и интернационален капиталистически пазар. Вторият основен проблем — изясняване същността на „преломното време“ — се разглежда в тясната му вътрешна обвързаност с първия. Отправна позиция за разработка на тезата са разкритията на Маркс, Енгелс и Ленин за трите епохи в развитието на капитализма — манифактурен, индустриален и държавномонархичен — и категоричното разграничение, което те правят между икономически епохи и определящи епохата политически революции. Авторът, а в негово лице и целият авторски колектив, защото това е една от централните задачи на книгата, разработва аргументирано една нова концепция за преценка на социално- и културно-историческите явления от края на XVIII и първата половина на XIX в. и от марксистко-ленински позиции опровергава едно твърде разпространено сред марксистката литературна наука заблуждение, което изразява в същност Хегеловата концепция за световната история като история на световноисторически върхове постижения, от които съответно се извежда мярката за преценяване на всички останали явления. Става дума за интерпретацията на Френската буржоазна революция като класически модел на буржоазнодемократична революция, та дори и на политическа революция въобще. Авторите предлагат нова периодизация на литературната история — въз основа марксисткото определение на основните епохи в развитието на капитализма те разглеждат времето от средата на XVIII в. до Френско-пруската война и Парижката комуна като една епоха — епохата на индустриалния капита-

лизъм и на пълната победа на буржоазията, която в съответствие с материалистическата интерпретация на историята започва с индустриалната революция в Англия и кулминира във Френската буржоазна революция — политическото събитие, изковало облика на епохата.

Тази нова периодизация представлява сама по себе си база за изясняване на редица дискуссионни моменти както от социално-икономически и политически, така от културно-исторически, литературно-теоретически и естетически характер. Преди всичко чрез тази периодизация категорично се изтъква приматът на икономическото развитие и социално-икономическата функция на политическата революция; приключва се с недialeктическото противопоставяне на „революция от долу“ и „революция от горе“ поради тяхната идентичност по отношение на социално-икономическото съдържание; акцентува се върху последователно историческото, а не нормативно схващане за революциите и тяхната преценка (Лениновото определение на Френската революция като начало на цикъл от революции до Парижката комуна включително); изясня се на преден план значението на промененото интернационално обкръжение и съотношение на силите за различното протичане на функционално сходни явления (Ленин за буржоазно-демократичните революции в XX в.); разкрива се несъстоятелността на традиционното противопоставяне на Френската революция и Ваймарската класика и съответно подценяването или надценяването на едното за сметка на другото. Тази периодизация изнася също така на преден план формирането се ново стъпало на икономическо мислене и неговото значение за развитието на буржоазната идеология, убедително обяснява въздействието на Англия върху развитието на буржоазната идеология и литература в Европа. На основата на тази периодизация, която в равна степен изхожда от континуитет и дисконтинуитет в историческото развитие, се преодолява традиционното противопоставяне века на Просвещението на буржоазната идеология от XIX в., осветяват се по новому традиционните дискуссионни проблеми за отношението между Просвещение и немска класическа философия и литература, Просвещение и предромантизъм, предромантизъм и романтизъм и т. н.

Големите възможности за последователно марксистка интерпретация, които тази нова периодизация крие в себе си, ще се разкриват постепенно в процеса на нейното практическо приложение при конкретните изследвания; сам авторът във втората част на своята студия прави конкретизация на тезата в социално-икономически и политически план, проследявайки разликите и едновременността на прехода от феодализъм към капитализъм в края на XVIII и началото на XIX в. в Англия, Франция, Испания, Португалия, в Австро-

унгарската империя, в немските княжества, в Русия, Полша и в скандинавските страни. Останалите четири студии представляват също такова приложение и изпробване на тезата посредством конкретен анализ на особено характерни за „преломното време“ литературни и естетически явления.

Изхождайки от специфичната способност на жанра на романа да усвоява и преработва много бързо и гъвкаво преобразованията в социалната действителност и в човешкото съзнание, авторите изследват функционални проблеми на литературата най-напред въз основа на романа. „Обликът на индивид и общество в романа — импулс за антифеодална борба и буржоазна еманципация“ — така е озаглавена втората студия в книгата, разработена колективно от шестима специалисти в английската, френската, немската и славянските литератури под ръководството на Ролф Гайслер. Студията изследва извънредно богат конкретен материал, строго подчинен на изследователските задачи и организиран около няколко подтеми. Те третираят съответно функциите на английския, немския и френския роман, функционалната трансформация на темата Робинзон и мястото на литературите от Източна и Югоизточна Европа в борбата за национална самостоятелност и за отмяна на крепостничеството. Авторите очертават преди всичко качествената разлика на романа през XVIII в. от рицарския и плутовския роман. Те тържат от свойственото на буржоазните отношения раздвояване между частен и обществен интерес, между буржоазен индивидуализъм и обществено чувство и определят специфичния облик на романа като резултат от потребността да се усвои новият, буржоазен дуализъм между индивидуален и частен живот. Така едновременно се очертават социално-икономическите основи на жанра и неговите обществени функции — значението му за овладяване на житейската практика и за идеологическото изграждане на еманципиращата се класа. Двата главни компонента на романа от XVIII в. — социално и психическо, епическо повествование и емоционално-рефлексия — авторите разкриват убедително като реализация на обществените функции на литературата: от една страна — съзнателно литературно откриване и овладяване на новата обществена действителност, от друга — активно въздействие върху читателя посредством неговата социална идентификация с романната фигура благодарение емоционално-наситеното изображение на душевни процеси. С тази марксистка постановка на проблемите авторите очертават основите за една полемика с обективно-идеалистическото схващане, което интерпретира сантиментализма единствено като реакция срещу емпиризма и рационализма и като подготовка на романтизма. „Нашият въпрос за обществените функции на „сантименталните“ творби —

обобщават авторите — изисква да се изследва социалното качество на чувствата и тяхното отношение към действителните исторически потребности у носителите на съответния нравствен идеал“ (с. 134).

Разгърнатото изображение на душевните процеси, на духовните сили и добродетели авторите с право разглеждат като действено средство за утвърждение и пропаганда на политическото равенство в борбата за буржоазна еманципация; заедно с това те аргументирано проследяват отликите в работката на темата за нравствените добродетели въз основа различната социално-икономическа ситуация. Докато в Англия акцентуването върху нравствения идеал представлява средство за преодоляване на оформеното вече враждебно противоречие между личен и обществен интерес, то във феодална Франция и Германия същият момент придобива ясно изразен политически аспект в борбата за мобилизация на антифеодалните сили и настроения, в борбата за изграждане социалното самочувствие на еманципиращата се буржоазия. Авторите осъществяват една гъвкава, диференцирана интерпретация на многоликите явления, която неспрестанно следва динамиката в социално-политическите съотношения и задачи на конкретната ситуация. Те прецизно разработват интернационални връзки и взаимоотношения, детайлно проследяват рецепцията на английския роман — преди всичко на Ричардсън и Филдинг — във Франция, на английския и френския в Германия, спират се върху различните периоди, убедително обясняват трансформацията в реципирането на един и същи автор въз основа социално-политическите задачи на конкретната ситуация, аргументират богато и със завидна ерудиция (интересни съотношения се очертават между пресеките на Дидро, Лесинг и Хердер за романа на Ричардсън и Филдинг). Така се сглобява една извънредно богата фактологическа и в същото време строго организирана около главните тенденции картина на европейската литература, като по този начин се създават основите за теоретическото изследване на феномена „световна история“ в последната студия. Авторите са съумели да разкрият единството на процесите посредством многоликостта на националнолитературните явления — така например интересна връзка е разкрита между романите на Мариво, Русо и Дидро „Животът на Мариана“, „Новата Елоиза“ и „Жак фаталистът“. Ролф Гайслер интерпретира трите романа като три етапа в разгръщането на буржоазната еманципация и самосъзнание въз основа трите различни решения на социалния конфликт. Много точно са доловени и формулирани разликите в изображението на семейната среда и отношения в английския роман и в „Новата Елоиза“ — докато при Голдсмит семейството е крепост, убежище и закрила срещу враждебния свят,

при Русо семейството представлява източник, на импулси за обществени трансформации, зародиш и модел на новото, буржоазно общество. За първи път е очертана ясно и убедително дилемата на немския роман — реално изобразение на съвременните социално-политически отношения и трагично саморазрушение на еманципираната личност, носител на буржоазните добродетели, или съхраняване на буржоазния идеал и излизане отвъд рамките на реалната действителност посредством въвеждане на социалната утопия. Дилема, която Анелизе Клинггенберг извежда убедително от социално-икономическата и политическа обстановка, поставяйки по този начин и проблеми от общотеоретически характер — проблема за социално-икономическите условия, които обуславят възникването на едно епическо произведение и проблема за утопията като решение на национални проблеми в един конкретен интернационален контекст.

Темата „Робинзон“ авторите разглеждат като художествен отговор на въпроса за хармонично устроена общност от свободни индивиди и проследяват функционалната трансформация на този мотив — така те осъществяват по-нататъшното задълбочаване в конкретизацията на изследователските задачи, разглеждат вътрешнолитературни взаимодействия и рецепционни процеси, промените в техния характер, които водят до формирането на буржоазната световна литература. Промени, в които „не само се проявява функционалната способност на литературата, но и нарастващата именно в онова преломно време осъзнатост на тази способност у писателите“ (с. 254).

Самостоятелно са разгледани литературите на страните от Средна, Източна и Югоизточна Европа, които са обединени около общите за тях процеси на национална еманципация и формиране на националните езици; проследени са не само различията, но и сходствата с литературите в западноевропейските страни в тяхната социално-икономическа детерминираност — преди всичко активизираната политическа функция на литературата. Засегнати са редица конкретни произведения — на Игнаци Красицки и Будаи-Деленау, на Кантемир, Фонвизин, Радищев и Крамзин, реципирането на Ричардсън и Филдинг, на Русо и Гьоте. Авторите обаче не са успели да създадат цялостна представа за спецификата на процесите тук, тъй като се разглеждат само полската, руската и отчасти румънската литература, без да се вземат под внимание явленията в Унгария, България, Гърция, в днешна Чехословакия и Югославия.

Друг специален тематичен комплекс обхваща политическата оперативност на литературата като форма на непосредствено изграждане и мобилизиране на съзнанието, в която се свързват светогледна перспектива и актуални изисквания на класовата борба.

Този функционален аспект на литературата се разглежда въз основа на извънредно богат фактически материал от френската, немската, полската и руската литература. Интересът на авторите с право е съсредоточен върху тези литератури, но, струва ни се, едно цялостно представяне на литературните процеси в Европа налага непременно включването — или поне съобразяването — с явленията в останалите европейски страни. Ролята на политически оперативната литература се извежда от самото историческо движение, от единството между революционни и еволюционни процеси и от отношението на националните преходни етапи към съвкупното европейско развитие в епохата на капитализма. Решаващият критерий за литературна оперативност представлява според авторите не „формирането на ново политическо съзнание въобще“, а „ориентацията на тези нови форми на съзнанието към практическото прокарване на класови интереси“ (с. 283). Подходяйки с този критерий към сложните и многообразни национално-исторически движения, авторите съумяват да покажат конкретно как политически оперативната литература сигнализира за социални преобразования и активизира исторически движещите сили, или как самата литература онагледява границите, поставени на политически оперативната действеност от една нереволуционна ситуация. Третата студия се гради не само върху общите за целия труд теоретични основи разработени в първата студия, но и върху представените там социално-икономически и политически процеси в отделните европейски страни, като ги допълва и разширява; тази вътрешна съотнесеност и съгласуваност на отделните авторски разработки изковава единния облик на цялата книга — авторите са успели да постигнат не само единство на концепцията, но и единство в самото осъществяване на общия замисъл.

Задачите на четвъртата студия са също така подчинени на съвместната изследователска цел. Общата концепция за единството на епохата от средата на XVIII в. до 70-те години на XIX в. се прилага тук за изясняване на литературно-теоретически и естетически въпроси, като по този начин авторите разгръщат и задълбочават по-нататък аргументацията на своята теза, показвайки чрез конкретен анализ големите възможности, които тази периодизация предлага за изясняване на спорните явления. Студията цели преди всичко разкриване произхода на естетическите категории и понятия в XVIII в. от икономическите и социалните процеси — задача, която поставя на разискване проблема за отношението между развитие на литературната теория и естетиката и развитие на производствените отношения въобще. Авторът подчертава актуалността на изследваните проблеми и напомня, че големите спорове между Лукач и Брехт — представителите на двете анти-

подни схващания в марксистката литературна теория — относно пътищата и средствата за формиране основните понятия на една нова теория на изкуството, възникнали едновременно с новата художествена практика и новите функции на изкуството — неговата политизация през 30-те години, все още не са разрешени.

След като се спира върху основните категории, с които борава литературно-естетическата теория до средата на XVIII в., Мартин Фонтюс излага концепцията на Бато, който свежда всички изкуства до един основен принцип въз основа единната им социална функция, въвежда новата категория на художествени изкуства (*beaux arts*) и по този начин отстранява съсловните привилегии и предразсъдъци на естетически урвен. След това се проследяват възгледите на енциклопедистите и особено на Дидро за механичните изкуства и тяхното превъзходство над художествените с оглед на върховния ценностен критерий ползата, изяснен като резултат от изключителната социална функция на изкуствата в борбата срещу френския абсолютизъм.

Идеята на немската класика за автономност на изкуството авторът излага въз основа възгледите на Карл-Филип Морич; тази идея рефлектира според него несъществената необходимост от политическа свобода, желанието индивидът да се разглежда не само като средство, а като цел на обществото, или с други думи — идеята за автономност на изкуството рефлектира на естетически урвен характерната за Германия политическа критика на абсолютизма. Историческият процес, който лежи в основите на това теоретическо развитие, представлява формирането на литературния пазар и обусловеното от него освобождение на писателя от личната зависимост на меценатството. Авторът подхожда конкретно-исторически към проблема автономност — автономност на изкуството, той убедително интерпретира като автономност по отношение механизма на литературния пазар и новата социална позиция на писателя като производител за този анонимен пазар. Фонтюс показва как липсата на централизирана в столицата литературна обществена, обусловена от социално-икономическата и политическа раздробеност на Германия, се компенсира от формирането на огромна мрежа на книгоразпространение (ежегодните двукратни панаири на книгата във Франкфурт и Лайпциг, които обединяват всички немски издателства, каталожните издания, постоянните представителства на издателствата), която обхваща цялото немско-езиково пространство. Така, разкривайки връзките между формирането на литературния пазар и разцвета на немската естетика, авторът доказва убедително как с помощта на новата — икономически, а не политически обусловена — периодизация може да се решават едни от най-спорните и до днес неиз-

яснени явления в литературната история, какъвто е въпросът за водещото място в европейската литературно-теоретическа и естетически мисъл, което (след 150 години!) революционна Франция отстъпва на феодално-изостанала Германия. Същото убедително решение получава и въпросът, защо модерната концепция за една освободена от всички съсловни предразсъдъци и съображения литературна критика се ражда именно в Германия (посочени са конкретни цифри за внушителните размери на немската периодика, която многократно превишава по брой на изданията периодиката във Франция); защо още Лесинг преценява художествената творба вече като стока в пазарното предлагане, за чийто качества трябва да бъде информиран читателят, защо Карл-Филип Морич формулира първи изискванията за строго иманентната интерпретация на „художественото произведение и става основоположник на новата литературна критика, чийто методология разработва после Фридрих Шлегел. Новото функционално определение на изкуството, формирането на естетическата категория за вътрешна целесъобразност, цялостност и завършеност в себе си се разглежда като едно историческо — и следователно преходно явление; изяснени са антиномията, които самият постулат за автономност на изкуството съдържа в себе си, хвърлен е поглед върху по-нататъшното им развитие в буржоазната естетика. Заключителната част представлява сбито изложение на философското учение на немския идеализъм за красотата като цел в себе си — по този начин се прави обобщение и преценка на резултатите от изследването в цялата студия. Подхождайки диференцирано и конкретно-исторически, авторът дава една последователно марксистка преценка на постиженията на Шелинг, в чийто концепция за независимост на изкуството от сетивната наслада, от икономически открития, моралност и наука се касае не за изолация на изкуството от практиката, от политиката и морала, а — тук авторът напомня преценката на Белински — много повече „за разбиране на изкуството като специфична и самостоятелна област на творчество“, което „е невъзможно“ без предварително да се развие опосредствувашата мисъл, „че изкуството е самоцел“ (с. 525).

Последната студия на тома разглежда формирането на понятието световна литература, възникнало като резултат от „преобразованията в литературните отношения при интернационалния преход от манифактурен към индустриален капитализъм“ (с. 533), и употребено за първи път от Гьоте в края на 20-те години. След като се спира върху различния смисъл, с който понятието световна литература се употребява от Маркс и Енгелс в „Комунистическият манифест“ и от Горки във връзка с основаване на изданието „Световна литература“, Петер Вебер представя

твърде противоречивото тълкуване на понятието у различни автори и посочва необходимостта от изясняването на този дискуссионен проблем, след като в последно време „световна литература“ се превръща в „ключово понятие на марксистката литературна наука“ (с. 534). С оглед различния подход — емпиричен, аксиологичен и контактологичен — авторът свежда множеството от смислови значения, които се влагат в „световна литература“, до три основни момента: адитивно, селективно и комуникативно схващане на понятието. Адитивното схващане авторът оставя настрана, тъй като то няма теоретична употреба, а от двете останали той аргументирано решава в полза на комуникативното схващане „като по-продуктивно за по-нататъшното развитие на интернационално ориентираната марксистка литературна история“ (с. 538); едновременно с това той предупреждава за опасностите от методичното свеждане на световната литература само до една комуникационна система. Подробно внимание е отделено на процеса на формиране на световната литература — проследени са най-напред историческите предпоставки за възникването ѝ, които присъствуват в самата антитеза национална — световна литература, след това са разгледани различните програми на „модерна“ литература, разработени от Шилер и Гьоте и от ранните немски романтици, тъй като в тяхната концепция за една неклассическа модерна литература вече присъствува съзнанието за интернационалната общност на проблемите в съвременната литература. Феномена „световна литература“ авторите виждат в „интернационалното отношение на национални литератури, което изразява диалектиката на различни обществени движения в рамките на всеобщата закономерност на епохата“ (с. 541). Прецизна конкретизация на това схващане представлява третата част в изследването на историческите предпоставки, озаглавена „Нови интернационални комуникации“. Тук се проследяват различните пътища и форми, в които се реализира интернационалното влияние на братята Шлегел. Голямото въздействие на книгата на Жермен дьо Стал „За Германия“ и на виенските лекции за драматическото изкуство на Август-Вилхелм Шлегел се изяснява въз основа на общата потребност от създаването на една съответстваща на съвременните проблеми теория на модерната литература, като същевременно се разкриват и принципиалните отличия в реципирането, обусловени от различната социално-икономическа ситуация.

Студията завършва с разгърнато изложение на Гьотевата концепция за световната литература. Множеството бележки, бегли изказвания или пространни разсъждения, лаконични формулировки от общ характер или коментари по конкретен повод, разпилени из огромното творчество на Гьоте, тук са старателно събрани и систематизирани. Въз

основа отношението на Гьоте към позициите и постиженията на съвременната немска, френска, английска и италианска литература (Жермен дьо Стал, Август-Вилхелм и Фридрих Шлегел, Манцони и Карлайл, литературните критици на парижкото списание „Глоб“ Албер Шапфер и Ж. Ж. Ампер, Юго и Балзак) се представя неговата концепция за световната литература, която се изковава и проявява в тези отношения. Формулата на Гьоте за „общочовешкото“, разбирано като общност на поставените от епохата актуални проблеми, постулираната продуктивна функция на световната литература като част от обективното обществено развитие, непосредственото общуване на „търсещите литератори“ от различни страни, което Гьоте противопоставя на пазарната комуникация между писател и публика като средство за реализация на тази литература, са разгледани конкретно-исторически, въз основа на богат фактически материал, към който авторът подхожда строго диференцирано.

Последната студия се сглобява непосредствено с първата студия, където се изследва диалектиката на национално-интернационално в социално-икономически аспект, а анализите и разкритията по въпроса „световна литература“ дават теоретичната база на практическите разработки във всички останали три студии. Така общата концепция на авторите се осъществява и в самата постройка на книгата, която представлява образец за съзнателно търсено и успешно постигнато единство на колективния труд. Литературните явления и процеси се изследват навсякъде в тяхната тройна дименсионалност — като социално-икономическа и политическа обусловеност, като национално-историческа оформеност и като интернационална обвързаност; авторите са успели да постигнат единство и в терминологията — задача извънредно трудна, като се имат пред вид твърде различните понятия, дори и категории, с които боралят германистиката, романistikата, англистиката и славистиката.

Изследователите създават една извънредно богата картина на литературните явления и процеси от края на XVIII и началото на XIX в., строго организирана около централните изследователски задачи. Чрез конкретното изследване на някои основни, принцитни моменти те съумяват да разработят обемни, извънредно актуални въпроси от областта на литературната теория и история, да открият нови изходни позиции за анализ на проблемите, да очертаят нови методологични възможности, да набележат основни положения на марксистката компаративистика, да спомогнат за формирането на един нов, национално неограничен поглед върху литературните явления и процеси.

Слабост на книгата представлява непълнотата в териториалния обхват — литературите от Средна и Югоизточна Европа почти изцяло липсват. Наистина авторите

правят уговорка още в началото, че те не са търсили пълнота на изложението, но в случая става дума за процеси твърде специфични, които традиционно се противопоставят на развитието в Западна Европа, а тъкмо новата периодизация, предложена и убедително защитена в книгата, дава възможност за включване на литературите от тези страни и единна интерпретация на европейските процеси. Безусловно такова едно разширяване обхвата на изследването надхвърля далеч възможностите на един авторски колектив и вероятно би трябвало да се помисли за форми на сътрудничество с научноизследователски колективи от други страни при евентуалната

по-нататъшна разработка на очертаната от авторите епоха. Особен интерес представлява предложената нова периодизация за българистиката, тъй като тя вгражда българските явления в единния общоевропейски процес. Струва ни се, че изследванията на тази основа биха довели до интересни разкрития преди всичко по отношение на национално-историческите процеси, но заедно с това биха обогатили общата картина на европейската литература посредством включване спецификата на литературните явления в България.

Елена Златева